

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України

Бойчука Юрія Дмитровича

на дисертацію **Білик Валентини Григорівни**

«Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Сучасні тенденції розвитку української освіти, вектори її входження до європейського освітньо-наукового простору, свідчать про прагнення нашої держави бути конкурентоспроможною на світовому ринку праці.

У цих умовах набуває неабиякого значення природничо-наукова підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, зокрема, майбутніх психологів, адже саме природничі науки забезпечують формування наукового світогляду та визначають рівень сформованості їхньої професійної компетентності, є важливою умовою розуміння глибинних основ функціонування людської психіки і її поведінки, адаптації до мінливих умов професійної діяльності.

Це вказує на необхідність теоретико-методичного обґрунтування природничо-наукової підготовки майбутніх психологів. З огляду на сказане, не викликає сумнівів своєчасність, необхідність і **актуальність дисертаційного дослідження Білик Валентини Григорівни.**

Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної теми Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за науковим напрямом «Концептуальні засади когнітивних технологій в освіті» (Державний реєстраційний № 0116U000849).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 9 від 30 березня 2017 року) й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 16 травня 2017 року).

Ознайомлення з текстом дисертації Білик В. Г. у частині теоретичного, методологічного і практичного концептів, дозволяє констатувати, що викладені у роботі **основні положення, висновки та рекомендації переконливо обґрунтовані та достовірні.**

Авторкою у роботі використано комплекс загальнонаукових методів експериментально-емпіричного рівня пізнання, загальних принципів філософії, базових сучасних положень педагогічної науки, психології, теорії і методики професійної освіти як *методологічного* та *теоретичного* підґрунтя для розв'язання комплексу питань, спрямованих на розроблення методологічних підходів до моделювання процесу природничо-наукової підготовки майбутніх психологів. *Практичним* підґрунтям слугувало застосування результатів оригінального тестування і педагогічних спостережень на етапі експериментальних досліджень.

Теоретичне значення дисертації полягає в розробці системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, яка охоплює авторську концепцію природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, модель системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти та інформаційно-методичні ресурси природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти. Модель системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти складається із цільового, концептуального, теоретико-змістового, організаційно-методичного і критеріально-оцінювального блоків.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у тому, що побудова процесу природничо-наукової підготовки майбутніх психологів на основі запропонованої авторкою концепції дозволяє оптимізувати процес формування у них природничо-наукової компетентності як невід'ємного складника професійної компетентності. Креативом є те, що змістовно розроблені і представлені авторкою методологічні підходи до моделювання цього процесу оптимально взаємопов'язані і логічно доповнюють зміст професійно важливих дисциплін навчального плану. Практичним наробком є також монографія «Природничо-наукова підготовка майбутніх психологів у закладах вищої освіти: теорія і методика»; навчальний посібник «Інфекційні та неінфекційні хвороби, що набули соціального значення» та низка розробок для інформаційно-методичного супроводу природничо-наукових дисциплін.

Варто зазначити, що за темою **опубліковано** 50 наукових і навчально-методичних праць, серед яких: 1 монографія; 18 статей у наукових фахових виданнях України; 9 статей у зарубіжних наукових виданнях і виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних, серед них: 1 стаття у виданні, що внесено до наукометричної бази Scopus (Q1), 4 статті – Web of Science; 20 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження на науково-практичних конференціях, симпозіумах, конгресах; 1 навчально-методичний посібник; 1 свідоцтво про реєстрацію авторського права на комп'ютерну програму.

Достатньою є і **апробація** результатів дослідження на різнопланових конференціях за останні роки, що також засвідчує прозорість і публічність дослідницької позиції дисертантки. Основні положення дисертаційної роботи виголошено на конференціях, а саме: *міжнародних*: «Modern Scientific Achievement sand Their Practical Application» (Dubai, UAE, 2017); «Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід» (Дніпро – Відень, 2017); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2017); «Animal physiology 2018» (Kraków, Poland, 2018); «Сучасна українська освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих» (Переяслав-Хмельницький, 2018); «Біологічні, медичні та науково-педагогічні аспекти здоров'я людини» (Полтава, 2018); «Досвід і проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти (до 25-річчя Наукової школи педагогіки та психології життєтворчості)» (Запоріжжя, 2018); «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (Каришинські читання)» (Полтава, 2018, 2019, 2020); «Aktywne edukacja drogą do zrozumienia przyrody» (Jaworze k. Bielska Białej, 2019); «Освіта

для ХХІ століття: виклики, проблеми, перспективи» (Суми, 2019); «Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій, технологічній і комп'ютерній галузях» (Бердянськ, 2019); *всєукраїнських*: «Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України» (Київ, 2017); «Педагогіка здоров'я» (Чернігів, 2017, 2019); «Педагогіка здоров'я» (Харків, 2018); «Наукові засади підготовки фахівців природничого, інженерно-педагогічного та технічного напрямків» (Бердянськ, 2018); *конгресах*, а саме: «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017); *симпозіумах* – «Освіта і здоров'я підростаючого покоління» (Київ, 2018), а також на засіданнях кафедри медико біологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Упровадження результатів дослідження здійснено в освітньому процесі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка від 02 листопада 2020 року № 74), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (довідка від 09 листопада 2020 року №1781/27.1), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка від 26 жовтня 2020 року № 03-28/01/2780), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка від 05 листопада 20120 року № 31).

Структура дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам. Дисертаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел (639 найменувань) та додатків. Наукове дослідження висвітлено на 581 сторінках, серед яких 403 сторінки основного тексту. Рукопис містить 47 таблиць та 73 рисунки.

У першому розділі «**Теоретичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти**» репрезентовано природничо-наукову підготовку майбутніх психологів у закладах вищої освіти як науково-теоретичну проблему; охарактеризовано категоріально-понятійний апарат теоретичних і методичних засад природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти; здійснено теоретичний аналіз тенденцій природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти України.

Заслуговує уваги глибокий аналіз літературних джерел у сенсі не лише природничо-наукового концепту, а й психолого-педагогічного, що дало можливість авторці розкрити педагогічні аспекти формування природничо-наукової компетентності майбутніх психологів.

У роботі Білик В. Г. міститься чимало співзвучних нам досить відвертих думок і положень, які авторка не побоялася винести на суд колег. Зокрема, імponує підхід авторки до тлумачення і розуміння дефініції «природничо-наукова підготовка майбутніх психологів у закладах вищої освіти». Вона визначена авторкою як процес, що на основі сучасних поглядів про природничо-наукову картину світу сприяє формуванню у свідомості кожного студента-психолога належних світоглядних та поведінкових якостей особистості, природничо-наукового світорозуміння та мислення, природничо-

наукової грамотності й культури, та як результат, який матеріалізується у сформованій природничо-науковій компетентності.

Позитивом, на нашу думку, є той факт, що уже з першого розділу зрозуміла власна позиція авторки щодо значущості формування природничо-наукової компетентності майбутніх психологів. Фактаж цього розділу дозволяє зазначити, що Валентина Григорівна вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний матеріал, формулювати виважені висновки, застосовувати різні методи наукового пізнання, вести змістовну і коректну наукову полеміку.

У другому розділі **«Міжнародний досвід природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти»** розкрито особливості природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти США та Канади; охарактеризовано досвід природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти Італії та Іспанії; досліджено сучасний стан природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти Польщі, Угорщини та Чехії; проаналізовано своєрідність природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти Фінляндії та Швеції.

Проведений теоретичний аналіз досвіду природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти розвинених країн дозволив відзначити, що природничо-наукова підготовка майбутніх психологів у них здійснюється на засадах компетентнісного підходу, з урахуванням сучасних досягнень у галузі природничих наук та потреб майбутньої професійної діяльності.

У третьому розділі **«Педагогічна діагностика природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти»** охарактеризовано сутність та структуру природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти; визначено критерії, показники і рівні сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти; окреслено методики оцінювання рівнів сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти.

Наголошено, що виявити стан сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти можливо лише за наявності чітко визначених критеріїв, показників і рівнів.

У четвертому розділі **«Система природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти»** охарактеризовано методологічні підходи та принципи до природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти; репрезентовано авторську концепцію природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти; подано модель системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

У контексті розроблення системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти охарактеризовано методологічні

підходи та принципи до природничо-наукової підготовки майбутніх психологів, які сприятимуть успішному її здійсненню.

У розділі сформульовано основні положення авторської концепції природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти та представлено систему природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, яка витлумачена як цілісна композиція узагальнених, структурованих, логічно узгоджених і взаємопов'язаних її теоретичних і методичних засад, що становлять алгоритм успішності досягнення визначеної мети й окреслених перспектив як для майбутніх психологів, так і для вітчизняної системи вищої освіти.

У п'ятому розділі «Педагогічні умови природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти» обґрунтовано доцільність інтегрування дисциплін природничо-наукової підготовки майбутніх психологів з урахуванням сучасного розвитку нейробіологічних наук; акцентовано увагу на необхідності організації природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти на засадах інноваційності й евристичності; обґрунтовано потребу вдосконалення професійної майстерності викладачів природничо-наукових дисциплін щодо демонстрування функціональної полівекторності природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

Імпонує нам спосіб проведення констатувального експерименту, що охопив 538 студентів-психологів з чотирьох закладів вищої освіти України.

Висвітлюючи результати цього етапу дослідження, Валентина Григорівна підкреслює важливість отриманих нею практичних результатів та доводить потребу зміни не лише структури, а й змісту, форм, методів системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів з метою формування їхньої природничо-наукової компетентності.

Охарактеризовано педагогічні технології та методи що сприятимуть організації природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти на засадах інноваційності й евристичності.

Акцентовано увагу на тому, що науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти поділяють думку про те, що якість здійснення природничо-наукової підготовки майбутніх психологів в певній мірі залежить від професійної майстерності викладачів природничо-наукових дисциплін

У шостому розділі «Експериментальна перевірка ефективності системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти» описано процес організації педагогічного експерименту; представлено аналіз результатів експериментальної перевірки ефективності системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

Експериментально перевірено ефективність розробленої системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, яка визначалася за динамікою рівнів сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти, у контрольній та експериментальній групах. За результатами розрахункового інтегрального показника природничо-наукової компетентності ($IP_{пнк}$), який базується на

емпіричних даних оцінки рівнів сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти, за потребнісно-сенсовим, когнітивно-інтелектуальним, функціонально-компетентнісним, особистісно-регуляційним, рефлексивно-аналітичним критеріями зафіксовано такі тенденції: у контрольній групі не виявлено достовірного збільшення жодного рівня сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, натомість в експериментальній групі спостерігається достовірний конструктивний приріст усіх її рівнів. Наприкінці формувального педагогічного експерименту кількість студентів із високим рівнем сформованості природничо-наукової компетентності в ЕГ збільшилася на 14,12 % (9,41 % на початку експерименту і 23,53 % наприкінці), а у КГ – лише на 4,40 % (6,59 % і 10,99 % на початку і наприкінці експерименту відповідно); із достатнім рівнем – на 10,59 % студентів у ЕГ (61,18 % на початку і 71,76 % наприкінці експерименту) і на 8,79 % (65,93 % і 74,73 % на початку і наприкінці експерименту відповідно) – у КГ. Значно зменшилася кількість майбутніх психологів із недостатнім рівнем сформованості відповідної компетентності в ЕГ – на 24,71 % студентів (29,41 % на початку експерименту і 4,71 % наприкінці), у КГ – лише на 13,19 % (27,47 % і 14,29 % на початку та наприкінці експерименту відповідно). За результатами формувального експерименту акцентується увага на тому, що отримані дані вказують на достовірно вищий результат сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів за інтегральним показником в ЕГ, ніж у КГ, про що свідчить $\chi^2_{\text{емп. (Ек-Кк)}} = 8,28$ ($\chi^2_{\text{кр.}} = 5,99$; $\alpha=0,05$).

Загалом дисертаційна робота справляє позитивне враження, оскільки Білик Валентина Григорівна, продемонструвавши такі якості справжнього вченого, як працездатність, наполегливість і літературний хист, зуміла запропонувати нам цілісне й виважене уявлення про сьгоднішні перспективи покращення якості системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у частині формування їхньої природничо-наукової компетентності.

Автореферат **ідентичний** змісту дисертації, повністю відповідає основним положенням роботи та розкриває її зміст, структуру і акцентує увагу на основних наукових розробках.

Найбільш суттєвими науковими результатами, отриманими у дисертації Білик В. Г., з рівнем наукової новизни «вперше» слід відзначити:

– теоретично обґрунтовано, розроблено, експериментально перевірено та впроваджено комплементарно-інтегративну педагогічну технологію формування готовності майбутніх менеджерів до створення здоров'яорієнтованого середовища організації у систему їхньої професійної освіти;

– декларовано концепцію комплементарно-інтегративної сутності змісту педагогічної технології формування готовності майбутніх менеджерів до створення здоров'яорієнтованого середовища організації та з позиції філософських положень представлено теоретичні і методичні засади для реалізації цієї концепції у закладах вищої освіти;

– створено алгоритм побудови комплементарно-інтегративних взаємозв'язків у змісті професійної освіти майбутніх менеджерів для активізації

навчання здоров'яорієнтованого управління;

– виявлено структуру готовності майбутніх менеджерів до створення здоров'яорієнтованого середовища організації та виокремлено складові (орієнтаційно-актуалізаційну, пізнавально-мобілізаційну, психолого-потребнісну, ціннісно-смыслову і реалізаційно-практичну) даної структури і критеріальний апарат дослідження, що включає: компоненти (мотиваційно-особистісний, когнітивно-інтелектуальний, комунікативний, соціально-ціннісний, організаційно-діяльнісний), показники та рівні: низький або початковий (ознайомлення і усвідомлення), задовільний або достатній (знання і розуміння), оптимальний або продуктивний (уміння, навички і застосування), високий або творчо-креативний (діяльність, аналіз і корективи);

– проаналізовано сучасний стан професійної підготовки майбутніх менеджерів та виявлено передумови (вивчено вимоги роботодавців, думку менеджерів і працівників до випускників спеціальності 073 «Менеджмент», з'ясовано потреби студентів) формування в них готовності до створення здоров'яорієнтованого середовища організації;

– виокремлено організаційно-педагогічні умови (активні інноваційні форми, методи і засоби навчання) та етапи, що декларують формування готовності майбутніх менеджерів до створення здоров'яорієнтованого середовища організації як процес біо-, психо-, соціо-, духовної єдності.

Серед результатів з рівнем наукової новизни «удосконалено»:

– підходи до розвитку системи професійної освіти майбутніх менеджерів, а саме процесу формування в них готовності до створення здоров'яорієнтованого середовища організації;

– теоретичні положення щодо змісту, форм і методів навчання студентів здоров'яорієнтованого управління;

– термінологію професійної підготовки майбутніх фахівців сфери менеджменту, а саме сутність дефініцій: «здоров'яорієнтована професійна підготовка майбутніх менеджерів», «навчання здоров'язбереження», «комплементарно-інтегративний зміст», «алгоритм побудови комплементарно-інтегративних взаємозв'язків», «знання, вміння і навички здоров'яорієнтованого управління», «здоров'яорієнтоване управління», «готовність до створення здоров'яорієнтованого середовища організації», «організація», «здоров'язбережувальна компетентність», «здоров'яорієнтоване середовище організації», «культура здоров'яорієнтованого управління», «менеджмент здоров'я».

Серед результатів з рівнем наукової новизни «дістало подальший розвиток»:

– наукові положення щодо організації процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів у здоров'яорієнтованому форматі;

– теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх менеджерів до створення здоров'яорієнтованого середовища організації;

– ідея створення здоров'яорієнтованого змісту професійної освіти майбутніх менеджерів;

– механізми продовження років здорового життя, накопичення капіталу здоров'я працюючих людей через вдосконалення системи професійної освіти майбутніх менеджерів.

Водночас, ознайомлення із дисертаційним дослідженням Білик В. Г. дозволяє висловити деякі **дискусійні положення та зауваження**:

1. У роботі було б доцільним більш детально розкрити уявлення про супідлеглість між такими базовими поняттями дисертації, а саме «природничо-наукова підготовка» як процес та «природничо-наукова компетентність» як інтегральний показник його результату.

2. Розкриваючи суть природничо-наукової компетентності недостатньо висвітлено її особистісний компонент, а саме, якими особистісно та професійно значущими якостями має оволодіти майбутній психолог у процесі набуття професійної освіти.

3. У розділі 2 дисертації зроблено дуже ретельний аналіз зарубіжного досвіду природничо-наукової підготовки майбутніх психологів. На жаль, нічого в роботі не вказується, які елементи цього досвіду були використані у процесі проведення даного дослідження.

4. На нашу думку, вартувало би більш розширено представити результати використання алгоритму побудови комплементарно-інтегративних взаємозв'язків у змісті природничо-наукової підготовки майбутніх психологів для здійснення інноваційного контролю.

5. Розширення дисертанткою наукового знання про інтегровану взаємодію вивчення природничо-наукових дисциплін у формуванні природничо-наукової компетентності майбутніх психологів є важливим позитивом даного дисертаційного дослідження. Але для наочності доцільно було б представити більш конкретизовану структурно-логічну схему генетичних зв'язків між цими дисциплінами.

6. Бажано було б докладніше зупинитися на дидактичних можливостях інтеграції природничо-наукових дисциплін, її впливу на ефективність формування природничо-наукової компетентності майбутніх психологів.

7. На с. 262 дисертації описані принципи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти. Але це загальнодидактичні принципи і вони стосуються будь-якого педагогічного процесу, і не виділено специфічних принципів, які б визначали досягнення конкретних цілей природничо-наукової підготовки студентів-психологів.

8. Слід зауважити, що список використаних літературних джерел, дещо перевантажений окремими другорядними роботами. Його, без втрати інформативності, можна було б скоротити за рахунок давніх робіт і тих, які не мають прямого відношення до теми дисертаційної роботи.

Разом з тим, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи, а деякі з них носять радше рекомендаційний характер та поради щодо майбутнього наукового пошуку.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Білик Валентини Григорівни «Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти» є самостійно виконаним, завершеним дослідженням, в якому викладено авторський підхід до вирішення комплексу питань в частині поглиблення теоретичних і практичних природничо-наукової підготовки майбутніх психологів, що сприятиме вдосконаленню системи їхньої професійної освіти в ЗВО. Дана робота за своїм змістом, актуальністю,

ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням відповідає встановленим вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ за №656 від 19.08.2015 р. та за №1159 від 30.12.2015 р.), а її автор **Білик Валентина Григорівна** заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
ректор Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Бойчук Ю.Д.

